

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОСІБ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ НЕЗАЛЕЖНУ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

FEATURES OF THE ACTIVITIES OF INDIVIDUALS ENGAGED IN INDEPENDENT PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Худенко М.В., адвокат, аспірант

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України багато адвокатів, приватних нотаріусів та приватних виконавців пішли служити в Збройні сили України, решта представників професій міцно тримають тил та продовжують працювати з метою забезпечення потреб громадян та підтримки економіки країни. Діяльність осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність, як і будь-яка економічна діяльність в Україні в умовах воєнного стану, зазнала суттєвих змін та обмежень. Статтю присвячено системному аналізу законодавчих змін, що відбулися в діяльності осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність, в умовах воєнного стану. Зокрема висвітлено особливості незалежної професійної діяльності приватних нотаріусів, приватних виконавців та адвокатів в умовах воєнного стану. Автор звернув увагу на те, що якщо адвокати можуть надавати свої послуги клієнтам дистанційно навіть перебуваючи закордоном (наприклад, консультувати або підготувати проекти документів), то приватні нотаріуси та приватні виконавці в силу особливостей своєї професійної діяльності поки в цьому обмежені. В статті зазначено і про позитивні зміни в податковому законодавстві, що дозволили особам, які здійснюють незалежну професійну діяльність, тимчасово з 1 березня 2022 року до припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом 12 місяців після не нараховувати, не сплачувати єдиний внесок за себе. В статті приділяється увага органам професійного самоврядування – Нотаріальній палаті України, Асоціації приватних виконавців України і Національній асоціації адвокатів України та їх діяльності в умовах війни. Особи, які здійснюють незалежну професійну діяльність, та їх органи самоврядування в умовах воєнного стану довели, що навіть в таких складних умовах представники незалежної професійної діяльності стояли на захисті прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб. Більше того, стає очевидним, що представники незалежної професійної діяльності, які розбираються в тонкощах своєї роботи, значно краще і швидше можуть реагувати на події в умовах воєнного стану, аніж держава. Тому вбачаємо необхідність надалі розширювати повноваження органів професійного самоврядування та зменшувати вплив держави на незалежну професійну діяльність в цілому.

Ключові слова: воєнний стан, незалежна професійна діяльність, адвокати, приватні виконавці, приватні нотаріуси.

In connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine, many attorneys, private notaries, and private executors went to serve in the Armed Forces of Ukraine. The rest of the representatives are professionally holding their back and continue to work with the planned provision of citizens' needs and support of the country's economy. The activity of individuals engaged in independent professional activity, as well as any economic activity in Ukraine under martial law, has seen significant changes and restrictions. The article is devoted to a systematic analysis of legislative changes that have taken place in the activities of individuals engaged in independent professional activity under martial law. The article also highlights the peculiarities of the independent professional activity of private notaries, private executors, and attorneys under martial law. The author drew attention to the fact that attorneys can provide their services to clients remotely and even from abroad (for example, to consult or develop draft documents) when private notaries and executors in the specifics of their professional activities can not do this. The article also mentions positive changes in tax legislation that temporarily allowed individuals engaged in independent professional activity from March 1, 2022, until the termination or cancellation of martial law in Ukraine and for 12 months after, not to calculate or pay a single contribution for themselves. The article pays attention to the bodies of professional self-government – the Notary Chamber of Ukraine, the Association of Private Executors of Ukraine, and the Ukrainian National Bar Association and their activities in wartime conditions. Individuals engaged in independent professional activity and their self-government bodies in the conditions of martial law proved that even in such difficult conditions, representatives of independent professional activities stood in defense of the rights and legitimate interests of citizens and legal entities. Moreover, it becomes evident that representatives of independent professional activity, who understand the intricacies of their work, can react much better and faster to events under martial law than the state. Therefore, we see the need to expand the powers of professional self-government bodies and reduce the influence of the state authority on independent professional activity as a whole.

Key words: martial law, independent professional activity, attorneys, private executors, private notaries.

Вступ. З початком широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України 24.02.2022 року Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» на всій території країни було введено воєнний стан. Статтею 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12.05.2015 року визначено, що воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням

строку дії цих обмежень. У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України багато адвокатів, приватних нотаріусів та приватних виконавців пішли служити в Збройні сили України, решта представників професій міцно тримають тил та продовжують працювати з метою забезпечення потреб громадян та підтримки економіки країни. Відповідно діяльність осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність, як і будь-яка економічна діяльність в Україні, зазнала суттєвих змін та обмежень.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Особливості діяльності адвокатури в умовах воєнного стану досліджували В.В. Забровський, О.С. Орлова та В.В. Манзюк [1]. Актуальні питання примусового виконання рішень у період воєнного стану розглядали у своїх працях І.В. Бондар, Л.С. Малярчук та І.В. Жукевич [2, 3]. Практичні питання ключових змін в роботі нотаріату розглядали М. Корнієнко та Д. Васильєва [4, 5].

Метою статті є системний аналіз змін, що відбулися в діяльності осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність, в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. В умовах війни здійснювати незалежну професійну діяльність, так як це було до повномасштабного вторгнення, стало неможливим і законодавець прийняв низку нормативно-правових актів, які вносили зміни в діяльність приватних нотаріусів, приватних виконавців та адвокатів.

Наприклад, діяльність приватних нотаріусів в умовах воєнного стану регулюється постановами Кабінету Міністрів України № 164 від 28.02.2022 року «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», яка визначає особливості (заборони) для вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного стану та протягом одного місяця з дня його припинення або скасування, та № 209 від 06.03.2022 року «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану», яка передбачає особливості державної реєстрації та доступу до державних реєстрів в умовах воєнного стану. Останньою в своїй діяльності також керуються і приватні виконавці. Нотаріальна палата України підготувала пам'ятку щодо дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій чи війни (зокрема стосовно архівів) та велику кількість рекомендацій, інформаційних листів, які містять аналіз законодавства та роз'яснення для нотаріусів як діяти в тих чи інших ситуаціях в умовах воєнного стану [6, с. 5-6].

Для діяльності приватних виконавців у період дії правового режиму воєнного стану важливим став Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану» № 2455-IX від 27.07.2022 року. Проте, як зазначають самі приватні виконавці, положення цього закону суперечать нормам законодавства щодо незалежності інституту приватних виконавців, фактично ліквідують його на час воєнного стану, а також допускають можливість втручання посадових осіб Міністерства юстиції України у діяльність приватних виконавців шляхом скасування постанов або інших процесуальних документів приватного виконавця (зокрема і постанов про накладення арешту на кошти та майно) постановою керівника структурного підрозділу Міністерства юстиції України, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері примусового виконання рішень, або особи, яка виконує його обов'язки, за зверненням сторони виконавчого провадження або особи, яка вважає, що її права порушено [7, 8]. Зрозуміло, що в основу цього закону закладалося забезпечення захисту національних інтересів у період воєнного стану та запобігання зловживань з боку приватних виконавців на територіях України, які тимчасово перебувають під окупацією. Всупереч цьому застосування цього закону з положеннями, які допускають втручання органів державної влади в незалежну професійну діяльність приватних виконавців (незалежність яких гарантована законодавством!), навіть в умовах воєнного стану, більше схоже на бажання регулятора ототожнити їх діяльність з державними виконавцями та зробити її повністю контрольованою.

Цю думку також підтверджує політика Міністерства юстиції України щодо блокування роботи приватних виконавців та невідновлення їм доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження (далі – АСВП). З початку війни доступ до АСВП був заблокований приватним та державним виконавцям для запобігання несанкціонованому використанню реєстрів та забезпечення захисту даних, що містяться в АСВП [3, с. 425]. Згодом з'явився наказ Міністерства юстиції України «Деякі питання доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження та Єдиного реєстру приватних виконавців України у період воєнного стану» № 1310/5 від 04.04.2022 року, який регулював припинення, відновлення та надання доступу до АСВП в умовах воєнного стану. Згідно з поло-

женнями цього наказу для відновлення доступу до АСВП приватний виконавець мав звернутися з відповідним письмовим зверненням до Департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції України. Якщо органам державної виконавчої служби раніше заблокований доступ до АСВП був відновлений майже автоматично, то Асоціації приватних виконавців України та самим приватним виконавцям доводилося боротися за їхнє право мати доступ до АСВП [2, с. 12; 9]. У випадку відсутності доступу до АСВП у приватного виконавця також відсутній доступ до інших реєстрів, що унеможливило його роботу, тому така поведінка регулятора в умовах війни виглядала по меншій мірі деструктивно. Як влучно зазначають І.В. Бондар та Л.С. Малярчук «незважаючи на хід війни, за можливістю окремі сфери мають працювати задля підтримання економіки й післявоєнного відновлення країни, а державні органи у свою чергу в цьому мають сприяти, а не перешкоджати [2, с. 14]», що підтверджує необхідність зменшення впливу держави на незалежну професійну діяльність приватних виконавців.

Що ж стосується незалежної професійної діяльності адвокатів, то вона не зазнала якихось суттєвих змін на законодавчому рівні, адже право на професійну правничу допомогу та незалежність адвокатури не обмежуються в умовах правового режиму воєнного стану [10, с. 27]. Все ж їхні функції як захисників дещо зменшилися, так як після введення воєнного стану дещо обмежилися права та обов'язки юридичних і фізичних осіб в нашій країні.

Зокрема на представлення інтересів клієнтів в суді вплинула територіальна підсудність місцевих загальних судів та ситуація з адміністративними та господарськими судами на окупованих територіях. Для загальних судів першої та апеляційної інстанції були створені рекомендації на випадок захоплення населеного пункту та/або суду чи безпосередньої загрози його захоплення [11], а також видано Верховним судом низку розпоряджень щодо зміни їх територіальної підсудності [12]. Схожі розпорядження про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану та згодом щодо її відновлення були видані Верховним судом і щодо діяльності господарських судів [12]. Те саме стосується і адміністративних судів, внаслідок зміни підсудності справи передаються до судів, які знаходяться найближче територіально до тих судів, які не мають можливості здійснювати правосуддя, або ж інших визначених судів [13]. Велика кількість територій України постраждала від терористичних нападів російської федерації, досі знаходиться в оточенні чи окупації, що негативно позначилося на забезпеченні права доступу осіб до суду за місцезнаходженням, оскільки суттєво віддалило місцеві суди від суб'єктів спірних правовідносин [10, с. 26], що також впливає і на можливості самих адвокатів надавати правову допомогу.

Важливу роль в наданні правової допомоги зіграла система «Електронний суд», адже дала можливість адвокатам брати участь в судових засіданнях дистанційно, навіть перебуваючи закордоном. І якщо адвокати можуть надавати свої послуги клієнтам навіть перебуваючи закордоном (наприклад, консультування або підготовка проектів документів), то приватні нотаріуси та приватні виконавці в силу особливостей своєї професійної діяльності поки в цьому обмежені.

Слід згадати, що органи адвокатського самоврядування теж не стояли осторонь. Національна асоціація адвокатів України та регіональні ради адвокатів надавали матеріальну підтримку адвокатам та їх сім'ям, які постраждали від російських воєнних злочинів, проводили велику кількість безкоштовних вебінарів по підвищенню кваліфікації адвокатів з питань захисту прав та інтересів осіб, які постраждали від злочинів російської федерації [1, с. 280–281].

Варто зазначити і про позитивні зміни в законодавстві, що торкнулися осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність. 17.03.2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120-IX від 15.03.2022 року, який доповнює Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» новим пунктом, відповідно до якого тимчасово з 1 березня 2022 року до припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом 12 місяців після припинення або скасування воєнного стану, особи, які здійснюють незалежну професійну діяльність, мають право не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати єдиний внесок за себе. І це дуже правильний крок з боку держави, адже в умовах російської агресії багато осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність, залишилися без дому чи місця роботи, або навіть вимушені починати все

з нуля на новому місці і не в змозі сплачувати податки та єдиний внесок.

Висновки. Діяльність самих осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність, та їх органів самоврядування в умовах воєнного стану продемонструвала, що навіть в таких складних умовах представники незалежної професійної діяльності стояли на захисті прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб, злагоджена робота органів самоврядування довела свою ефективність та спроможність навіть без суттєвого впливу держави давати собі раду, забезпечувати та виконувати всі покладені на них обов'язки. Більше того, стає очевидним, що представники незалежної професійної діяльності, які розбираються в тонкощах своєї роботи, значно краще і швидше можуть реагувати на події в умовах воєнного стану, аніж держава. Тому вбачаємо необхідність надалі розширювати повноваження органів професійного самоврядування та зменшувати вплив держави на незалежну професійну діяльність в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заборовський В.В., Орлова О.С., Манзюк В.В. Особливості професійної діяльності адвоката та української адвокатури в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 274 – 285. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.03.50.
2. Бондар І.В., Малайчук Л.С. Хроніка примусового виконання рішень у період воєнного стану: актуальні питання та шляхи їхнього вирішення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2022. № 2(121). С. 10 – 15. DOI: 10.17721/1728-2195/2022/2.121-2.
3. Жукевич І.В. особливості виконання судових рішень в Україні у період дії військового стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 424 – 426. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-8/96
4. Корнієнко М. Нотаріат під час воєнного стану: ключові зміни. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/209961_notarat-pd-chas-voynogo-stanu-klyuchovi-zmni (дата звернення 20.10.2022).
5. Васильєва Д. Робота нотаріусів під час воєнного стану: ключові зміни. *Юридична газета online*. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/robita-notarijusiv-pid-chas-voennogo-stanu-klyuchovi-zmni.html> (дата звернення 20.10.2022).
6. Нотаріат в умовах війни. *Нотаріат України*. 2022. № 1-2 (44-45). С. 4–7. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/09/nu22.pdf> (дата звернення 20.10.2022).
7. Авторгов А. Виконавче провадження в умовах воєнного стану: новації та ризики законопроекту 7317. *Юридична газета online*. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/vikonavche-provazhennya/vikonavche-provazhennya-v-umovah-voennogo-stanu-povaciyi-ta-riziki-zakonoproektu-7317.html> (дата звернення 20.10.2022).
8. Громов О. Доля приватних виконавців: тимчасово обмежені законом. *Урядовий кур'єр*. 2022. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/dolya-privatnih-vikonavciv-timchasovo-obmezheni-za/> (дата звернення 20.10.2022).
9. Резолюція Ради приватних виконавців України у зв'язку з блокуванням Міністерством юстиції України можливості роботи приватних виконавців. URL: <https://arvu.com.ua/tpost/9pg4u24i81-rezolyutsya-radi-privatnih-vikonavtsv-uk> (дата звернення 20.10.2022).
10. Коверзнев В.О., Шеремет О.С. Проблеми судового захисту прав осіб в умовах воєнного стану. *Економіка та право*. 2022, № 2. С. 25 – 30. DOI: 10.15407/econlaw.2022.02.025.
11. Рекомендації судам першої та апеляційної інстанції на випадок захоплення населеного пункту та/або суду чи безпосередньої загрози його захоплення: розпорядження Голови Верховного Суду від 13.03.2022 № 6/0/9-22. URL: https://oda.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/rozp_6_VC_13_03_22.pdf (дата звернення: 20.10.2022).
12. Розпорядження про визначення територіальної підсудності справ. Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану (зведена таблиця). Перелік судів, територіальну підсудність яких відновлено. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/ (дата звернення: 20.10.2022).
13. Територіальна підсудність: розгляд судами справ під час війни. URL: <https://7aac.gov.ua/territorialna-pidsudnist-rozglyad-sudami-sprav-pid-chas-vijni/> (дата звернення: 20.10.2022).